

СТРУКТУРНІ ЗВ'ЯЗКИ МОНЕТАРНИХ АТИТЮДІВ СТУДЕНТІВ

STRUCTURAL CORRELATIONS OF MONETARY ATTITUDES AMONG TEENAGERS

Аналіз наукової літератури вказує на важливе значення грошей в суспільстві. Окрім того, важливим є також висвітлення сутності та обґрунтування особливостей ставлення особистості до грошей, аналіз його структури та основних компонентів. В статті актуалізовано тему формування ставлення до грошей, акцентовано увагу на періоді студентського віку, який є чутливим для формування ставлення до грошей як цілісного психологічного утворення. Авторами представлено результати емпіричного дослідження монетарних атитюдів і ставлень студентів до грошей. Визначено мету та розкрито основні методики дослідження. У представлених результатах дослідження визначено структурні зв'язки між показниками монетарних атитюдів у студентів. Показано співвідношення показників: мотивів володіння власністю та монетарних атитюдів, мотивів володіння власністю та грошових уявлень та поведінки, мотивів володіння власністю та ставлення до грошей. Представлено взаємозв'язки між показниками ставлення до грошей та грошових уявлень та поведінки у студентів. Виявлено таксономію моральних оцінок грошей у студентів, в структурі якої виокремлено два кластери. Перший кластер «правдивість – конфлікт» – характеризує позитивні грошові атитюди і демонструє гроші як моральне джерело добра, і також демонструє низьку моральну оцінку грошей. Зміст другого кластера – «відповідальність – безвідповідальність» характеризує гроші як ресурс і джерело розваг, засобів існування, досягнення, комфорту, розвитку. Представлені результати дослідження розкривають амбівалентну природу монетарних атитюдів у студентів, де ключовими тенденціями є домінування установки на уникнення нужди та досягнення самоствердження та незалежності через матеріальне збагачення. Також економічності, тривожності та негативних емоцій, що лежать в основі усіх мотивів збагачення, різномодальних монетарних атитюдів, які взаємно обумовлені уявленнями грошей як статусу, конструктивними та деструктивними формами ставлень до грошей.

Ключові слова: ставлення, монетарні атитюди, гроші, студенти, таксономія моральних оцінок.

An analysis of the scientific literature indicates the importance of money in society. Some subjects are also coverage and justification of the peculiarities of the individual's attitude to money, analysis of its structure and main components. The article actualizes the topic of formation of attitude to money, focuses on the period of student age, which is sensitive to the formation of attitude to money as a holistic psychological training. The authors present the results of an empirical study of monetary attitudes and students' attitudes to money. The purpose is defined and the basic methods of research are opened. The presented results of the study identify the structural relationships between indicators of monetary attitudes in students. The ratio of indicators is shown: motives of property ownership and monetary attitudes, motives of property ownership and monetary ideas and behavior, motives of property ownership and attitude to money. The relationships between indicators of students' attitudes to money and monetary perceptions and behavior are presented. A taxonomy of moral evaluations of money in students was revealed, in the structure of which two clusters were distinguished. The first cluster "Truthfulness - Conflict" - characterizes positive monetary attitudes and demonstrates money as a moral source of good, and also demonstrates a low moral value of money. The content of the second cluster - "responsibility - irresponsibility" characterizes money as a resource and source of entertainment, livelihood, achievement, comfort, development. The presented results of the research reveal the ambivalent nature of monetary attitudes in students, where the key trends are the dominance of the attitude to needs and the achievement of self-affirmation and independence through material enrichment. Also, economy, anxiety and negative emotions that underlie all motives for enrichment, multimodal monetary attitudes, which are mutually conditioned by the ideas of money as a status, constructive and destructive forms of attitude to money.

Key words: attitudes, monetary attitudes, money, students, taxonomy of moral evaluations.

УДК 159.9
DOI <https://doi.org/10.32843/2663-5208.2022.37.17>

Жданюк Л.О.

к.психол.н.,
асистент кафедри психології
Полтавський національний педагогічний
університет
імені В.Г. Короленка

Сохань І.В.

аспірант кафедри психології
Харківський національний педагогічний
університет
імені Г. С. Сковороди

Актуальність дослідження. Студентський вік є чутливим для формування ставлення до грошей як цілісного психологічного утворення, у процесі якого ключовим є входження суб'єкта навчально-професійної діяльності в економічну сферу суспільства, виступаючи також суб'єктом економічної діяльності [3]. Утім проблема монетарних атитюдів і ставлень до грошей та їх психологічної структури є маловивченою у сучасній психології.

Мета дослідження – визначити структурні зв'язки між показниками монетарних атитюдів у студентів.

Вибірку досліджуваних склали студенти ХНПУ імені Г.С. Сковороди, що навчаються за ОКР «бакалавр», кількістю 98 осіб.

У дослідженні були використані такі методики:

1. *Опитувальник «Мотиви, що спонукають оволодівати власністю»* спрямований на вивчення мотиву нужди, прагматичних мотивів, підприємницьких мотивів, мотивів незалежності та самоствердження [8].

2. *«Опитувальник монетарних атитюдів» Б. і Т. Клонц*, що спрямований на вивчення схильності до уникнення грошей, уявлення про

гроші як високий статус, поклоніння грошам, занепокоєність грошима [1, с. 112-132].

3. Опитувальник Фенема «Шкала грошових уявлень та поведінки» (адаптація О.С. Дейнека), спрямований на вивчення одержимості грошима, уявлення про гроші як джерело влади, економність, неадекватну монетарну поведінку [2, с. 36-46].

4. «Опитувальник для визначення ставлення школярів до грошей» (варіант для старшокласників) [4, с. 85-110] присвячений вивченню особливостей монетарних атитюдів особистості, був обраний тому, що його використання є найбільш доцільним у рамках нашого дослідження через врахування у ньому вікових особливостей юнацького віку та його успішної психометричної перевірки. Він складається з 45 тверджень, які оцінюються дослідженими за ступенем згоди з ними за шкалою від 1 до 7, де «1» – «цілковито не згоден», а «7» – «повністю згоден». За результатами встановлюється психологічні особливості ставлення до грошей при підрахунку отриманих результатів за п'яти шкалами: 1) «Позитивне та раціональне ставлення до грошей. Мистецтво ними керувати» (назва скорочена нами до «Вміння керувати грошима»), 2) «Фіксація на грошах. Мотив економії» («Мотив економії»), 3) «Тривожність через гроші. Мотив фінансової безпеки» («Тривога через гроші»), 4) «Негативні емоції по відношенню до грошей. Напруга через гроші» («Напруга через гроші»), 5) «Терапевтична функція грошей. Гроші як задоволення чи ліки» («Реалізація терапевтичної функції грошей»). При інтерпретації результатів пропонується скористатися протилежно визначеними описами, які характеризують велику кількість балів за шкалою чи незначну.

5. Методика «Моральна оцінка грошей» (Є.І. Горбачова, А.Б. Купрейченко) широко використовується у дослідженнях, присвячених вивченню гендерних особливостей ставлення до грошей [6], крос-культурних дослідженнях ставлення до грошей у представників різних національностей [7, с. 105-111]. У наведених дослідженнях до досліджуваної вибірки входили і особистості юнацького віку. Ця сучасна методика була обрана, оскільки дозволяє встановити існуючий у свідомості дослі-

джуваних зв'язок поняття гроші як з позитивними (основними життєвими та моральними цінностями), так і з негативними явищами. Це стає можливим завдяки тому, що основою методичного прийому опитувальника є принцип розщепленої шкали, який дозволяє виявити амбівалентне та суперечливе ставлення особистості до моральної оцінки грошей, тобто оцінити ступінь сприйняття грошей одночасно і як добра, і як зла. У цій методиці досліджуваним пропонується визначити ступінь зв'язку (від 1 – найнижчий до 7 – найвищий) поняття «гроші» з 25 категоріями (свобода, влада, засіб існування тощо). Також досліджувані повідомляють про ступінь фінансового задоволення: «не задоволений», «дещо середнє» та «задоволений».

Результати дослідження. У таблиці 1 показано кореляції показників мотивів володіння власністю та монетарних атитюдів. Уникнення грошей позитивно пов'язано із мотивами нужди та прагматичними мотивами збагачення. Отже, прагнення позбутися відповідальності за власний грошовий бюджет або бюджет родини, уникнення грошових операцій та інші форми монетарного уникнення властиві студентам тим більше, чим більше вони прагнуть збагатитися, щоб позбутися бідності та здобути матеріальну заможність.

Занепокоєність грошима позитивно пов'язана із мотивами нужди та мотивами незалежності та самоствердження. Отже, чим більше студенти виявляють занепокоєння власним матеріальним становищем, тим більшою мірою вони прагнуть позбутись бідності та самоствердитись через багатство, стати незалежними від батьків тощо.

Гроші як статус та поклоніння грошам тим більше властиві студентам, чим більше вони прагнуть до самоствердження, стати незалежними. Отже, уявлення про гроші як джерело престижу та високого статусу передбачає прагнення до самоствердження у соціумі та незалежності.

З таблиці 2 видно, що мотиви нужди позитивно пов'язані із грошовою одержимістю, прагнення до влади через гроші, економністю та неадекватною поведінкою. Отже, занепокоєність грошовими питаннями, що межує

Таблиця 1

Кореляції показників мотивів володіння власністю та монетарних атитюдів

Показники мотивів, що спонукають оволодівати власністю	Монетарні атитюди			
	Уникнення грошей	Гроші як статус	Поклоніння грошам	Занепокоєність грошима
Мотиви нужди	0,26	0,18	0,02	0,36
Прагматичні мотиви	0,25	0,03	0,13	0,13
Підприємницькі мотиви	0,20	-0,14	-0,06	-0,00
Мотиви незалежності та самоствердження	0,13	0,33	0,30	0,42

з одержимістю, прагнення економити, уявлення про те, що гроші є джерелом влади та неадекватні прояви монетарної поведінки тим більше проявляються у студентів, чим більше проявляється прагнення позбутися грошової нужди.

Економність тим більше властива студентам, чим вищим у них є прояви різних форм збагачення та володіння власністю – прагнення збагатитись, щоб позбутися бідності, стати заможним і мати добрий матеріальний достаток, мати гроші для бізнесу та бути незалежним та впевненим у собі.

Уявлення про гроші як джерело влади позитивно пов'язане із мотивами нужди та мотивами незалежності та самоствердження. Отже, прагнення збагатитись заради уникнення нужди і бідності, матеріальною досягнення незалежності тим більше розвинене, чим більше виражено уявлення про те, що гроші характеризують владних людей і дозволяють застосовувати владу.

У таблиці 3 показано позитивні зв'язки мотиву нужди із позитивно-раціональним ставленням до грошей, фіксацією на грошах, тривожністю через гроші, негативними емоціями через гроші. Отже мотивація позбавлення себе від нужди і бідності має амбівалентний характер – з одного боку, студенти позитивно сприймають гроші, раціонально їх витрачають, щоб уникнути бідності, з іншого – вони надто фіксовані на матеріальних проблемах, проявляють тривогу у ситуаціях, пов'язаних із матеріальними проблемами, мати негативні емоції через гроші та матеріальні витрати, нестаток грошей.

Прагматичні мотиви збагачення позитивно корелюють із усіма видами ставлення до грошей. Мотивація збагачення задля розв'язання своїх проблем та збагачення властива студентам, що позитивно ставляться до грошей та раціонально з ними поводяться, дуже зосереджені на грошових проблемах, мають високу тривогу та негативні емоції, пов'язані із грошами.

Підприємницькі мотиви позитивно корелюють передусім із позитивним та раціональним ставленням до грошей, а також із тривожністю через гроші, негативними емоціями стосовно грошей та терапевтичною функцією грошей.

Мотиви незалежності та самоствердження у володінні матеріальними цінностями позитивно корелюють із фіксацією на грошах, тривожністю та негативними емоціями, пов'язаними з власним матеріальним становищем. Отже, чим більше проявляється прагнення збагатитись заради соціального статусу та автономності, тим більше студент зосереджується на матеріальних проблемах, що може призводити до негативних емоційних станів.

У таблиці 4 показано взаємозв'язки між показниками ставлення до грошей та грошових уявлень та поведінки у студентів.

Грошова одержимість як надмірна заклопотаність проблемою грошей тим більше розвинена, чим більше проявляються усі форми ставлення до грошей, що свідчить про психологічну амбівалентність ставлення до грошей у студентів, які надмірно занепокоєні матеріальним становищем.

Таблиця 2

Кореляції показників мотивів володіння власністю та грошових уявлень та поведінки

Показники мотивів, що спонукають оволодівати власністю	Показники грошових уявлень та поведінки			
	Грошова одержимість	Влада	Економність	Неадекватна поведінка
Мотиви нужди	0,24	0,28	0,90	0,35
Прагматичні мотиви	0,16	0,19	0,46	0,21
Підприємницькі мотиви	0,12	0,04	0,39	0,23
Мотиви незалежності та самоствердження	0,33	0,74	0,36	0,18

Таблиця 3

Кореляції показників мотивів володіння власністю та ставлення до грошей

Показники мотивів, що спонукають оволодівати власністю	Показники ставлення до грошей				
	Позитивно-раціональне	Фіксація на грошах	Тривожність через гроші	Негативні емоції через гроші	Терапевтична функція грошей
Мотиви нужди	0,52	0,44	0,39	0,50	0,14
Прагматичні мотиви	0,84	0,56	0,55	0,48	0,51
Підприємницькі мотиви	0,70	0,14	0,30	0,25	0,34
Мотиви незалежності та самоствердження	0,22	0,66	0,30	0,31	0,15

Кореляції показників ставлення до грошей та грошових уявлень та поведінки

Показники грошових уявлень та поведінки	Показники ставлення до грошей				
	Позитивно-раціональне	Фіксація на грошах	Тривожність через гроші	Негативні емоції через гроші	Терапевтична функція грошей
Грошова одержимість	0,48	0,54	0,75	0,65	0,75
Влада	0,19	0,63	0,39	0,46	0,20
Економність	0,49	0,47	0,39	0,53	0,18
Неадекватна поведінка	0,38	0,55	0,65	0,73	0,64

Кореляції показників монетарних атитюдів та грошових уявлень та поведінки

Показники грошових уявлень та поведінки	Монетарні атитюди			
	Уникнення грошей	Гроші як статус	Поклоніння грошам	Занепокоєність грошима
Грошова одержимість	0,11	0,58	0,70	0,28
Влада	0,21	0,41	0,40	0,35
Економність	0,38	0,22	0,04	0,32
Неадекватна поведінка	0,07	0,37	0,37	0,14

Кореляції показників монетарних атитюдів та ставлень до грошей

Монетарні атитюди	Показники ставлення до грошей				
	Позитивно-раціональне	Фіксація на грошах	Тривожність через гроші	Негативні емоції через гроші	Терапевтична функція грошей
Уникнення грошей	0,37	0,22	0,28	0,40	0,20
Гроші як статус	0,43	0,54	0,64	0,59	0,53
Поклоніння грошам	0,33	0,47	0,66	0,49	0,64
Занепокоєність грошима	0,24	0,43	0,54	0,47	0,29

Уявлення про гроші як джерело влади властиво студентам тим більше, чим більше їм властива фіксація на грошах, негативні емоції та тривожність через гроші, що характеризує цю диспозицію як ірраціональну монетарну установку.

Економність позитивно корелює із позитивним та раціональним ставленням до грошей, фіксацією на грошах, а також із тривожністю через гроші та негативними емоціями стосовно грошей. Отже, економність може виступати і як ресурсом особистості, і як деструктивною монетарною установкою.

Неадекватна поведінка як чергування економності та жадібності із надмірною щедрістю тим більше розвинена, чим більше проявляються усі форми ставлення до грошей, що свідчить про психологічну амбівалентність ставлення до грошей у студентів, які надмірно мають труднощі із саморегуляцією монетарної поведінки.

У таблиці 5 показано взаємозв'язки між показниками ставлення до грошей та грошових уявлень та поведінки у студентів.

Монетарний атитюд уникнення грошей позитивно пов'язаний з економністю, що свідчить про те, що прагнення зекономити властиве тим більше у студентів, які більшою мірою уникають розв'язання грошових проблем.

Монетарний атитюд з розгляду грошей як статусу властивий студентам тим більше, чим більше у них проявляється грошова одержимість, уявлення про гроші як джерело влади та неадекватна поведінка, пов'язана із грошами.

Монетарний атитюд на поклоніння грошам властивий прямо пропорційно розвитку грошової одержимості, уявленню про гроші як джерело влади, неадекватної монетарної поведінки.

Монетарний атитюд занепокоєності грошами властивий студентам тим більше, чим більше у них розвинена грошова одержимість, уявлення про гроші як джерело влади та економності.

У таблиці 6 показано кореляційні зв'язки показниками ставлення до грошей та грошових уявлень та поведінки у студентів.

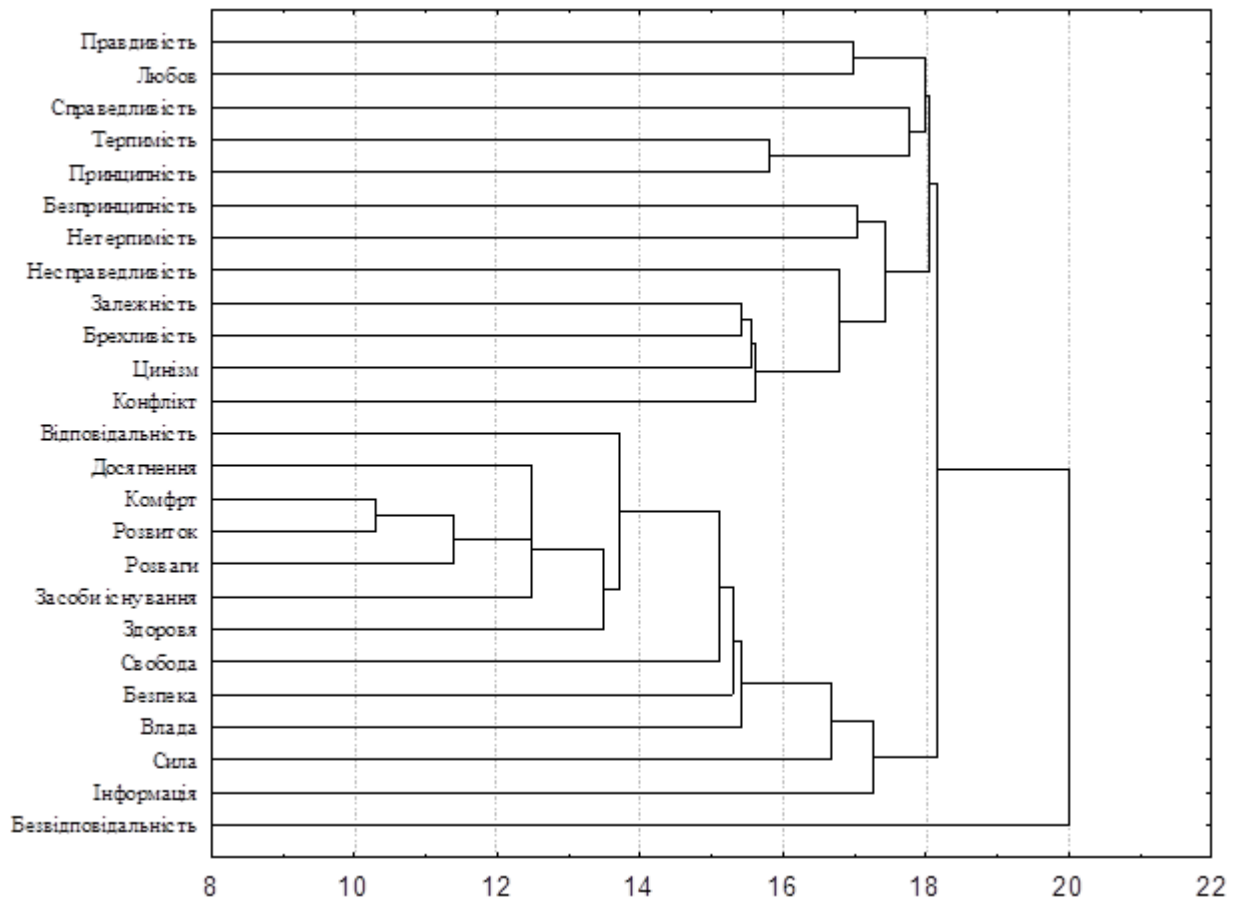

Рис. 1. Структура моральної оцінки грошей у студентів

Монетарний атитюд уникнення грошей позитивно пов'язаний з позитивним і раціональним ставленням до грошей, тривожністю через гроші, негативні емоції через гроші. Отже, уникнення грошей властиве тим більше, чим більше проявляється раціональне ставлення до грошей та психоемоційні стани деструктивного характеру, що пов'язані із грошами.

Монетарний атитюд грошей як статусу позитивно пов'язаний з позитивним і раціональним ставленням до грошей, тривожністю через гроші, негативні емоції через гроші та терапевтичною функцією грошей.

Монетарний атитюд поклоніння грошам позитивно пов'язаний з позитивним і раціональним ставленням до грошей, тривожністю через гроші, негативні емоції через гроші та терапевтичною функцією грошей.

Монетарний атитюд занепокоєності грошами позитивно пов'язаний з позитивним і раціональним ставленням до грошей, тривожністю через гроші, негативні емоції через гроші та терапевтичною функцією грошей.

Отримані результати свідчать про те, що монетарні атитюди грошей як статусу, поклоніння грошам та занепокоєності грошами мають амбівалентну природу, забезпечуючи

як конструктивні форми монетарної поведінки, так і негативні форми ставлення до грошей.

Наступним завданням емпіричного дослідження було виявлення таксономії моральних оцінок грошей у студентів. На дендрограмі, зображеній на рис. 1, показано структуру оцінок.

Перший кластер – «правдивість – конфлікт» – складається з низки під кластерів. Перший підкластер «правдивість – любов» та другий – «справедливість – терпимість – принциповість» характеризують позитивні грошові атитюди і демонструє гроші як моральне джерело добра, а третій – «безпринциповість – конфлікт» – низьку моральну оцінку грошей.

Другий кластер – «відповідальність – безвідповідальність» є меншим за обсягом та містить один підкластер, до якого долучаються інші окремі моральні оцінки. Зміст основного підкластеру характеризує гроші як ресурс і джерело розваг, засобів існування, досягнення, комфорту, розвитку.

Висновки. Отримані результати свідчать про амбівалентну природу монетарних атитюдів у студентів, де ключовими тенденціями є домінування установок на уникнення нужди та досягнення самоствердження та незалежності через матеріальне збага-

чення, а також економності, тривожності та негативних емоцій, що лежать в основі усіх мотивів збагачення, різномодальних монетарних атитюдів, які взаємно обумовлені уявленнями грошей як статусу, конструктивними та деструктивними формами ставлень до грошей.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Баязитова Д.А., Лапшова Т.А Адаптация опросника монетарных аттитюдов Б. и Т. Клонц на русскоязычной выборке. *Петербургский психологический журнал*. 2017. № 19. С. 112 – 132.
2. Дейнека О.С. Динамика макроэкономических компонентов образа денег в обыденном сознании. *Психологический журнал*. 2002. № 23. С. 36 – 46.
3. Зубіашвілі І. К. Ставлення до грошей як фактор економічної соціалізації старшокласників : дис. ... канд. псих. наук : спец. 19.00.05. Київ, 2009.
4. Семенов М.Ю., Мацнев М.Ю. Опросник для изучения отношения школьников к деньгам. *Профессиональное самосознание и экономическое поведение личности* : труды III международной научной интернет-конференции (март – июнь 2009 г.) / отв. ред. Семенов М.Ю. Омск, 2009 г. С. 85-110.
5. Карамушка Л. М., Ходакевич О. Г. Психологічні особливості ставлення студентської молоді до грошей : монографія. Київ : КНЕУ, 2017. 200 с.
6. Кисляк А.В. Гендерный анализ отношения личности к деньгам // *Электронный научно-образовательный журнал ВГПУ «Грани познания»*. 2009. №3(4). URL: <http://www.grani.vspu.ru> (дата звернення: 15.05.2022).
7. Короткина Е.Д. Кросс культурное исследование отношения к деньгам у представителей разных национальностей. *Психология в экономике и управлении*. 2009. №1. С.105-111.
8. Человек и собственность: Учебное пособие / А.Д. Карнышев и др. 2006.